Model Paper - III : 2024-25

Class - XII

Time : 3:15 Hours | **Subject : Sanskrit Literature** | **M.M. : 80**

GENERAL INSTRUCTIONS TO THE EXAMINEES:
परीक्षार्थियों के लिए सामान्य निर्देशः-

- *Candidate must write first his/her Roll No. on the question paper compulsory.*
  परीक्षार्थी सर्वप्रथम अपने प्रश्न पत्र पर नामांक अनिवार्यतः लिखें।
- *All the questions are compulsory.*
  सभी प्रश्न हल करने अनिवार्य हैं।
- *Write the answer to each question in the given answer-book only.*
  प्रत्येक प्रश्न का उत्तर दी गई उत्तर-पुस्तिका में ही लिखें।
- *For questions having more than one part, the answers to those parts are to be written together in continuity.*
  जिन प्रश्नों में आन्तरिक खण्ड है, उन सभी के उत्तर एक साथ ही लिखें।
- *Write down the serial number of the question before attempting it.*

  प्रश्न का उत्तर लिखने से पूर्व प्रश्न का क्रमांक अवश्य लिखें।

खण्ड-अ

01. वस्तुनिष्ठप्रश्नाः-

(i) अन्धेन तमसाऽऽवृत्ताः लोकाः के ? 1
(1) सुरसा (2) असुर्याः (3) परमाः (4) रम्याः

(ii) लक्ष्म्या परिगृहीताः राजानः कीदृशाः भवन्ति ? 1
(1) प्रसन्नाः (2) सहृदयाः (3) दानशीलाः (4) विक्लवाः

(iii) 'कार्यं वा साधयेयम् देहं पातयेयम्' इति पाठः कस्मात् ग्रन्थात् संकलितः ? 1
(1) शिवराजविजयात् (2) जयपुरवैभवात् (3) बंगविजयात् (4) महावीरचरितात्

(iv) अपण्डितानां विभूषणं किम् ? 1
(1) वाक्पटुता (2) अधैर्यम् (3) मौनम् (4) युद्धनिपुणता

(v) 'कर्मण्येवाधिकारस्ते' इति वाक्यं कः कथयति ? 1
(1) अर्जुनः (2) कृष्णः (3) युधिष्ठिरः (4) भीष्मः

(vi) समुद्रः राज्ञे किमर्थं रत्नचतुष्टयं दत्तवान् ? 1
(1) दर्शनार्थम् (2) संग्रहार्थम् (3) व्ययार्थम् (4) दानार्थम्

(vii) कः इन्द्राय प्रतिपदशब्दान् उक्तवान् ? 1
(1) पतञ्जलिः (2) बृहस्पतिः (3) वेदव्यासः (4) वसिष्ठः

(viii) 'सौप्रस्थानिकी' इति शब्दस्य कोऽर्थः ? 1
(1) सम्मान (2) सुंदरता (3) समन्वय (4) विदाई

(ix) ''सति च कुलविरोधे नापराधयन्ति बालाः।' वाक्येऽस्मिन् किं छन्दः ? 1
(1) वंशस्थः (2) इन्द्रवज्रा
(3) मालिनी (4) वसन्ततिलका

(x) स्वरव्यंजनसमुदायस्य क्रमेणावृतिः कस्मिन् अलंकारे भवति ? 1
(1) अनुप्रासे (2) यमके (3) रूपके (4) श्लेषे

02. रिक्तस्थानानि पूरयत- (यथानिर्देशं प्रकृतिप्रत्यय-संयोगं कृत्वा लिखत।) 4 × 1 = 4

(i) चित्र .... बालिका हसति। (दृश् + शतृ)

(ii) मया कथा.................... ।(श्रु +क्त)

(iii) मोहनः प्रश्नं .... वदति। (ज्ञा + कत्वा)

(iv) नाटकम् .... जनः हसति। (ईक्ष् + शानच्)

03. अतिलघुत्तरात्मक प्रश्न-

(i) विश्वसाहित्यस्य प्राचीनतमः ग्रन्थः कः 1

(ii) वेदान्तः कः कथ्यते ? 1

(iii) चतुर्विंशतिः साहस्री नाम्ना कः ग्रन्थः विख्यातः ? 1

(iv) अश्वघोषस्य मातुः किन्नाम आसीत् ? 1

(v) नैषधीयचरितमहाकाव्यस्य रचयिता कः ? 1

(vi) दाराशिकोहस्य पितुः नाम किम् ? 1

(vii) हृषिकेशभट्टाचार्यस्य गद्यरचना का अस्ति ? 1

(viii) 'विवेकानन्दविजयम्' इति महाकाव्यस्य रचयिता कः ? 1

(ix) 'कुमुदिनीचन्द्रः' इति उपन्यासस्य लेखकः कः ? 1

(x) श्रीनिवासाचार्यस्य जन्म कुत्र अभवत् ? 1

04. अधोलिखितश्लोक अंशस्य अलंकारस्य लक्षणं लिखत - 1

''लिम्पतीव तमोड्गानि वर्षतीवाञ्जनं''

खण्ड-ब

05. अधोलिखितयोः छन्दसोः एकस्य छन्दसः लक्षणमुदाहरणं च लिखत - 2

(i) इन्द्रवज्रा (ii) मालिनी

06. अधोलिखितपद्यांशयोः एकस्य गणचिह्नं प्रदर्शयन् छन्दसः नामोल्लेखं कुरूत - 2

(i) आज्ञापयामास विहारयात्राम्।

(ii) पापान्निवारयति योजयते हिताय।

07. अधोलिखितपद्यांशयोः कस्यचित् एकस्य गणचिह्न प्रदर्शयंन् छन्दसः नामोल्लेखं कुरू - 2

(i) फल स्वेच्छालभ्यं प्रतिवनमखेदं क्षितिरूहाम् ।

(ii) पद्माकरं दिनकरो विकचीकरोति।

08. अधोलिखितश्लोकस्य अन्वयं लिखत- 2

कर्मण्येवाधिकारस्ते मा फलेषु कदाचन। माकर्मफलहेतुर्भूर्मा ते सड्ड्गोऽस्त्वकर्मणि।।

09. अधोलिखितपदानां सूत्रोल्लेखपूर्वकं संधिविच्छेदं कुरूत - 2 + 2 = 4

(i) दैत्यारिः (ii) दिग्गजः

10. अधोलिखितम् अपठितगद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि यथानिर्देशं लिखत-

-भारतवर्षः एकः महान् वर्तते। अस्मिन् अनेके प्रदेशाः सन्ति। तेषु साम्प्रतं राजस्थानप्रदेशः एकं राज्यं वर्तते। अस्य राजधानी जयपुरम् अस्ति। राजस्थानप्रदेशस्य काश्चन एतादृशः विशेषता सन्ति याः खलु अन्यत्र न लभन्ते। अस्य प्रदेशस्य भूमिः वीराणां वीरांगनानाञ्च जननी वर्तते। अत्र महाराणा प्रतापः महाराणा सांगा वीरवर दुर्गादास सदृशाः वीराः समुत्पन्नाः। अत्रैव पद्मिनी, पन्ना सदृशः वीरांगनाः समुत्पन्नाः। अद्यापि राजस्थानस्य अनेके वीराः देशसेवायां तत्पराः वर्तन्ते। अयं प्रदेशः न केवल वीराणां भूमिः अपितु विदुषां जन्मस्थली कार्यस्थली च वर्तते। अत्र अनेके विद्वान्सः काले-काले समुत्पन्नाः। राजस्थानस्य राजधानी जयपुरं तु लघुकाशी मन्यते। अत्र संस्कृतस्य अनेके

विद्वान्सः अभवन्। राजस्थान प्रदेशे विविधखनिजद्रव्याणि प्राप्यन्ते। अत्रत्य 'संगमरमर' इत्याख्यस्य पाषाणस्य तु प्रसिद्धि सर्वत्र वर्तते। ताम्रोत्पादनेऽपि राजस्थानप्रान्तो देशस्य प्रमुखः ताम्रनिधिरस्ति ।

राजस्थानप्रदेशे अनेकानि दर्शनीय स्थलानि सन्ति। प्राकृतिक सौन्दर्यदृष्ट्याऽपि प्रदेशोऽयं सुरम्यः वर्तते। अत्र जयपुर-उदयपुर-अजमेर-भरतपुरादयः विभिन्न नगराणि विश्वप्रसिद्धानि सन्ति। बहवः पर्यटकाः अत्र भ्रमणार्थम् आगच्छन्ति।

(क) एकपदेन उत्तरत- 1

(i) राजस्थानप्रदेशस्य राजधानी का अस्ति ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत- 2+2=4

(i) राजस्थानस्य कस्य पाषाणस्य प्रसिद्धिः सर्वत्र वर्तते ?

(ii) राजस्थानप्रदेशस्य भूमिः केषां जननी वर्तते ?

(ग) भाषा-सम्बद्धकार्यम्- 1+1=2

(i) 'आगच्छन्ति' इति क्रियायाः कर्तृपदं किम् ?

(ii) एकं राज्यम्' - अत्र विशेषणपदं किम् ?

(घ) अस्य गद्यांशस्य समुचितं शीर्षकं लिखत । 1

खण्ड-स

11. अधोलिखितं पठितगद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत-

तदतिकुटिल चेष्टादारूणे राज्यतन्त्रे, अस्मिन् महामोहकारिणि च यौवने कुमार ! तथा प्रयतेथाः यथा नोपहस्यसे जनैः, न निन्द्यसे साधुभिः, न धिक्क्रियसे गुरूभिः, नोपालभ्यसे सुहृद्भिः, न वच्यसे धूर्तैः, न विडम्ब्यसे लक्ष्म्या, नाक्षिप्यसे विषयैः नापह्रियसे सुखेन। इदमेव च पुनः पुनरभिधीयसे - विद्वांसमपि, सचेतसमपि, महासत्वमपि, अभिजातमपि, धीरमपि, प्रयत्नवन्तमपि पुरूषं दुर्विनीता खलीकरोति लक्ष्मीरित्येतावदिभिधायोपशशाम ।

(i) यथानिर्देशं उत्तरं लिखत-

(क) अभिजातमपि पुरूषं का खलीकरोति ? (एकपदेन उत्तरत) 1

(ख) कीदृशे राज्यतन्त्रे कीदृशे यौवने च सम्यक्तया प्रयत्नं कर्त्तव्यम् ?(पूर्णवाक्येन उत्तरत) 2

(ii) भाषिककार्यम् -

(क) 'महामोहकारिणि' इति विशेषणस्य अत्र विशेष्यपदं किम् ? 1

(1) राज्यतन्त्रे (2) दारूणे (3) यौवने (4) अस्मिन्

(ख) 'उपशशाम' इति क्रियायाः कर्तृपदं किम् ? 1

(1) चन्द्रापीडः (2) शुक्नासः (3) लक्ष्मीः (4) कुमारः

अथवा

पदे पदे दोधूयमानाः वृक्षशाखाः सम्मुखमाघ्नन्ति, परं दृढसङ्कल्पोऽयं सादी(अश्वारोही) न स्वकार्याद् विरमति। परितः स-हडहडाशब्दं दोधूयमानानां परस्सहस्त्र-वृक्षाणां, वाताघात-संजात- पाषाण-पातानां प्रपातानाम्, महान्धतमसेन ग्रस्यमानानामिव सत्त्वानां क्रन्दनस्य च भयानकेन स्वनेन कवलीकृतमिव गगनतलम् । परं "देहं वा पातयेयं कार्यं वा साधयेयम्" इति कृतप्रतिज्ञोऽसौ शिववीरचरा निजकार्यान्न विरमति।

(क) एकपदेन उत्तरत- ½×2=1

(i) कः स्वकार्याद् न विरमति ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत- 2

(i) शिववीरचरस्य का प्रतिज्ञा आसीत् ?

(ग) भाषा-सम्बद्धकार्यम्- 1+1=2

(i) 'कवलीकृतम्' इति विशेषणस्य गद्यांशे विशेष्यपदं किम् ?

(1) भूतलम् (2) प्रपातानाम् (3) गगनतलम् (4) भयानकम्

(ii) 'असौ' इति सर्वनामपदस्य गद्यांशे संज्ञापदं किम् ?

(1) शिववीरचरः (2) देहः (3) हडहडाशब्दः (4) सत्वः

12. अधोलिखितं पद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि यथानिर्देशं लिखत-

मनसि वचसि काये पुण्यपीयूषपूर्णा-
स्त्रिभुवनमुपकारश्रेणिभिः प्रीणयन्तः।
परगुणपरमाणून् पर्वतीकृत्यनित्यं,
निजहृदि विकसन्तः सन्ति सन्तः कियन्तः।।

(क) यथानिर्देशम् उत्तरम् लिखत-

(i) सन्तः मनसि वचसि काये च कीदृशाः भवन्ति ? (एकपदेन उत्तरत) 1

(ii) सन्तः परगुणपरमाणून् कथं निजहृदि विकसन्ति ? (पूर्णवाक्येन उत्तरत) 2

(ख) भाषिककार्यम्-

(i) 'प्रीणयन्तः' इति विशेषणस्य विशेष्यपदं किम् ? 1

(1) कियन्तः (2) सन्तः (3) पर्वं (4) नित्यम्

(ii) 'सन्ति' इति क्रियापदस्य श्लोके कर्तृपदं किम् ? 1

(1) विकसन्तः (2) प्रीणयन्तः (3) पूर्णाः (4) सन्तः

अथवा

जनस्य साकेतनिवासिनस्तौ
द्वावप्यभूतामभिनन्द्यसत्त्वौ ।
गुरूप्रदेयाधिकनिः स्पृहोऽर्थी।
नृपोऽर्थिकामादधिकप्रदश्य ।।

(क) एकपदेन उत्तरत- 1

(i) कौ द्वौ साकेतनिवासिनः जनस्य अभिनन्द्य सत्वौ अभूताम् ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत- 2

(i) कीदृशः नृपः रघुः अभिनन्दनीयः आसीत् ?

(ग) भाषा-सम्बद्धकार्यम्- 1+1=2

(i) 'निःस्पृहः' इति विशेषणस्य अत्र विशेष्यपदं किम् ?

(1) नृपः (2) अर्थी (3) जनः (4) गुरूः

(ii) 'अभूताम्' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम् ?

(1) अर्थी (2) नृपः (3) महर्षिः (4) तौ

13. अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि यथानिर्देशं लिखत-

पुरूषः धिक् चपल! किमुक्तवानसि ? तीक्ष्णतरा ह्यायुधश्रेणयः शिशोरपि दृप्तां वाचं न सहन्ते। राजपुत्रश्चन्द्रकेतुर्दुर्दान्तः, सोऽप्यपूर्णारण्यदर्शनाक्षिप्तहृदयो न यावदायाति, तावत् त्वरितमनने तरूगहनेनापसर्पत।

बटवः : कुमार! कृतं कृतमश्वेन। तर्जयन्ति विस्फारितशरासनाः कुमारमायुधीयश्रेणयः । दूरे चाश्रमपदम् ।
इतस्तदेहि। हरिणप्लुतैः पलायामहे।

लवः : किं नाम विस्फुरन्ति शस्त्राणि।
(इति धनुरारोपयति)

(क) यथानिर्देशम् उत्तरं लिखत -

(i) अपूर्वारण्यदर्शनाक्षिप्तहृदयः कः ? (एकपदेन उत्तरत) 1

(ii) का शिशोरपि दृप्तां वाचं न सहन्ते ? (पूर्णवाक्येन उत्तर लिखत) 2

(ख) भाषिककार्यम् -

(i) 'दृप्ताम्' इति विशेषणस्य नाट्यांशे विशेष्यपदं किम् ? 1

(1) शिशोः (2) वाचं (3) आयुधं (4) राजपुत्रः

(ii) 'आयाति' इति क्रियापदस्य नाट्यांशे कर्तृ पद्म किम् ? 1

(1) पुरूषः (2) बटुः (3) लवः (4) चंद्रकेतुः

अथवा

सर्वे छात्राः आचार्य! कृपया आसन-प्राणायामेत्यादिकं स्पष्टीकृत्य एव कक्षां समापयतु। अर्धे मा त्यजतु।

योगाचार्यः आम् आम् बोधयामि अग्रे अपि।

आसनम् ततो द्वन्द्वानभिघातः।

प्राणायामः ततः क्षीयते प्रकाशावरणम्। धारणासु च योग्यता मनसः ।

प्रत्याहारः ततः परमावश्यतेन्द्रियाणाम् ।

धारणा ध्यान-समाधिः-त्रयमेकत्र संयमः। तज्जयात्प्रज्ञालोकः।

योगाचार्यः शोभनम्। श्वः प्रायोगिकं व्यवहारं करिष्यामः, वेन भवन्तः यमनियमेत्यादीनां प्रत्यक्षमनुभवं विधास्यन्ति। (एवं कथयित्वा कक्षातः प्रस्थानं करोति आचार्यः। छात्राः अपि हृष्टमनसा परस्परं योगचर्या कुर्वाणः)

(क) यथानिर्देशम् उत्तरं लिखत -

(i) छात्रा केषां प्रत्यक्षमनुभवं विधास्यन्ति? (एकपदेन उत्तरत) 1

(ii) प्राणायामात् किं श्रीयते ? (पूर्णवाक्येन उत्तर लिखत) 2

(ख) भाषिककार्यम् -

(i) 'व्यवहारम्' इति विशेष्यपदस्य अत्र विशेषणं किम् ? 1

(1) प्रायोगिकम् (2) प्रत्यक्षम् (3) शोभनम् (4) श्वः

(ii) 'सर्वे' इति सर्वनामपदस्य अत्र संज्ञापदं किम्? 1

(1) जनाः (2) आचार्याः (3) छात्राः (4) विषयाः

14. रेखांकितपदेषु प्रश्ननिर्माणं कुरूत- (केषांचित् त्रयाणाम्) 3

(i) श्रीनायारः स्वल्पभाषी आसीत् ।

(ii) लक्ष्मीः न परिचयं रक्षति।

(iii) वनानि श्यामतां कलयन्ति।

(iv) सत्कविः शब्दार्थो अपेक्षते ।

(v) दुरस्थितानां मैत्री नश्यति।

15. अधोलिखितयोः अंलकारयोः कस्यचिद् एकस्य लक्षणम् उदाहरणं च लिखत । 3

(i) अनुप्रासः (ii) उत्प्रेक्षा

खण्ड-द

16. अधोलिखित रेखांकितशब्दान् आधारीकृत्य विभक्तिं तत्कारणञ्च लिखत् (केषाञ्चित् चतुर्णाम्) 4

(i) सुरेशः शय्याम् अधिशेते। (ii) जटाभिः तापसः प्रतीयते ।

(iii) अन्नस्य हेतोः वसति। (iv) कटे आस्ते।

(v) रामं लक्ष्मणं चान्तरा सीता वर्तते। (vi) महावीराय नमः।

17. निम्नलिखितेषु विषयेषु कमपिविषयोऽपरि 50-60 शब्देषु संस्कृतभाषायां निबन्धं लिखत- 5

(i) महाकविः कालिदासः (ii) अस्माकं मातृभूमिः।

(iii) राष्ट्रियाःउत्सवाः।

18. अधोलिखितवाक्यानां संस्कृतभाषायाम् अनुवादः करणीयः। (केषांचित् पञ्चानाम्) 5

(i) छात्र विद्यालय में खेलते हैं। (ii) तुझे सदा सत्य बोलना चाहिये।

(iii) विद्यालय के चारों ओर वृक्ष हैं। (iv) लता और रमेश पुस्तक पढ़ें।

(v) वह कल जयपुर गया। (vi) वे दोनों कक्षा में नहीं हँसेगे।

(vii) यह मेरा भाई रमेश है। (viii) बालकों को खेलना अच्छा लगता है।